

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศฤงคารรส ซึ่งเป็นรสแห่งความรักที่ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ศฤงคารรสที่ปรากฏในบทเพลงที่ขับร้องโดยปาน ธนพร แวกประยูร ตลอดจนศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรักที่ปรากฏในบทเพลง ทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรักตามรูปแบบต่างๆ ดังที่ผู้รู้และนักจิตวิทยา ตลอดจนนักวิชาการต่างๆ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความรักไว้อย่างหลากหลาย ผู้ศึกษาค้นคว้าจึงศึกษาเอกสารทั้งทฤษฎีและองค์ความรู้ ที่เป็นส่วนเกี่ยวข้องในการศึกษาค้นคว้า และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าได้แยกทฤษฎีและเอกสารที่ได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษารวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้

1. ประวัติ ผลงานและรางวัลที่ได้รับของปาน ธนพร แวกประยูร
2. ทฤษฎีรสในวรรณคดีสันสกฤต
3. กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาค้นคว้า
4. งานวิจัยที่เกี่ยวกับความรักในบทเพลง
5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรัก
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ศฤงคารรส

ประวัติ ผลงานเพลงและรางวัลที่ได้รับของปาน ธนพร แวกประยูร

ประวัติส่วนตัว

จากการที่ได้สัมภาษณ์คุณเอกนิษฐ์ ฅนอมนิษฐชัย ซึ่งเป็นผู้ช่วยปาน ธนพร แวกประยูร (เอกนิษฐ์ ฅนอมนิษฐชัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556) ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติส่วนตัวและประวัติการศึกษาของปาน ธนพร แวกประยูร พอสังเขป ดังนี้ ปาน ธนพร แวกประยูร เกิดเมื่อวันที่ 14 เดือนมิถุนายน พุทธศักราช 2519 ที่โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรสาวคนที่ 5 ของนายมนูญ แวกประยูร และนางดวงพร แวกประยูร มีพี่น้องทั้งหมด 5 คน ได้แก่

1. นางสาวมิตรา สิงห์มีศรี
2. นางนาถศศิ สงค์อินทร์

3. นางสาวชนันฐธร แวกประยูร
4. นางอมรสุดา ขำสวัสดิ์
5. นางสาวธนพร แวกประยูร

ประวัติการศึกษา

1. ระดับอนุบาล - ระดับประถมศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเปี่ยมสุวรรณวิทยา เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
2. ระดับชั้นมัธยมศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 วิชาเอกคีตศิลป์สากล วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร
3. ระดับปริญญาตรี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาดนตรีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะดุริยางค์ศาสตร์ สาขาวิชาสังคีตวิจัยและการพัฒนา

ประวัติการทำงาน

ในด้านประวัติการทำงาน(<http://th.wikipedia.org/wiki> สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2555) ปาน ธนพร แวกประยูร มีความสนใจในการร้องเพลงมาตั้งแต่วัยเยาว์ เริ่มต้นการร้องเพลงในลักษณะของบทเพลงลูกทุ่ง โดยได้เริ่มการร้องเพลงอาชีพครั้งแรกขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในฐานะเป็นนักร้องประสานเสียง หลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ได้ทำงานเบื้องหลังมาโดยตลอด ทั้งเป็นนักร้องประสานเสียงและร้องเพลงประกอบละคร ได้แก่ เพลงประกอบละครเกิดพระเกียรติชุด "พ่อ" ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 มีทั้งสิ้น 6 ตอน โดยร้องประกอบทั้ง 6 ตอน เพลงขอไปให้ถึงดาว ร้องเพลงประกอบละครเรื่องระบำดวงดาว ร้องเพลงรักเราอย่าให้เขาทำลาย ร้องประกอบละครเรื่องรักซ่อนแค้น เพลงผู้หญิง ร้องประกอบละครเรื่องตาเบญญา โดยร้องร่วมกับเจนนิเฟอร์ คิม หรือพรพรรณ ชุนหทัย และอัยย์ หรือพรณี วีรานุกูล เพลงให้เลวกว่านี้ ร้องประกอบละครเรื่องดอกส้มสีทอง ฯลฯ นอกจากนี้ยังร้องเพลงประกอบรายการโทรทัศน์ ได้แก่ รายการโทรทัศน์ชิงร้อยชิงล้าน รายการโทรทัศน์ เกมแก่นจันทน์ และทำงานในตำแหน่งครูผู้สอนร้องเพลงที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ เขตท่าพระ กรุงเทพมหานคร เป็นเวลาหนึ่งภาคเรียนการศึกษา

ในปีพุทธศักราช 2543 ปาน ธนพร แวกประยูร เข้าเป็นนักร้องเดี่ยวในสังกัดค่ายเพลง บริษัทอาร์เอส โปรโมชัน 1992 จำกัด ซึ่งชื่อของบริษัทในขณะนั้น และออกอัลบั้มเดี่ยวชุดแรกที่ชื่อ ปาน ธนพร มีเนื้อหาของเพลงเกี่ยวกับผู้หญิงที่ตรงไปตรงมา ควบคุมการผลิตโดย ผู้ผลิต

นิพนธ์ ช่วยสงเคราะห์ ต่อมาในปีพุทธศักราช 2548 ทางต้นค่ายเพลงบริษัทอาร์เอส โปรโมชัน จำกัด(มหาชน) ชื่อบริษัทปัจจุบัน ร่วมมือกับทางบริษัท วอร์เนอร์ มิวสิค (ประเทศไทย) จำกัด ทำโครงการพิเศษเกี่ยวกับเพลงขึ้นมาสักระลอก โดยให้ ปาน ธนพร แวกประยูร ร่วมงานกับวงดนตรีเพื่อชีวิต คือ วงดนตรีคาราบาว ออกผลงานเพลงในอัลบั้มชุด หนู่มบาว-สาวปาน และในปีพุทธศักราช 2555 ปาน ธนพร แวกประยูร ได้รับเชิญให้แสดงละครเพลงเป็นครั้งแรกกับ Dreamgirls ในฉบับภาษาไทย ผลิตโดย บริษัท ดรีมบอกซ์ จำกัด

ปาน ธนพร แวกประยูร เป็นนักร้องที่มีความสามารถในการถ่ายทอดบทเพลงได้ไพเราะลึกซึ้ง สะท้อนอารมณ์ต่อผู้ฟัง จึงเป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานต่างๆ(www.pran-thanaporn.com สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2555) ซึ่งต่อจากนี้จะกล่าวถึงผลงานและรางวัลที่ได้รับของปาน ธนพร แวกประยูร ดังนี้

ผลงานเพลง

1. ในวันที่ 21 กรกฎาคม 2543 ออกอัลบั้ม ชุด ปาน ธนพร
2. ในวันที่ 19 มกราคม 2544 ออกอัลบั้มพิเศษ ชุด เซเรเบรชั่น
3. ในวันที่ 26 เมษายน 2544 ออกอัลบั้ม ชุด หวานผ่าซาก
4. ในวันที่ 15 สิงหาคม 2544 ออกอัลบั้มรวมฮิต ชุด love series
5. ในวันที่ 28 กันยายน 2544 ออกอัลบั้มพิเศษ ชุด ดั่ง - ปาน Two Season the

Grateduet Albums

6. ในวันที่ 7 สิงหาคม 2545 ออกอัลบั้ม ชุด True – Storyความรัก/ผู้ชาย/ปลาย่าง
7. ในวันที่ 29 มกราคม 2546 ออกอัลบั้มพิเศษ ชุด Parn Exclusive

คำสารภาพของความรัก

8. ในวันที่ 17 กรกฎาคม 2546 ออกอัลบั้มรวมฮิต ชุด Parn Season 1 - 2
9. ในวันที่ 15 มกราคม 2547 ออกอัลบั้มพิเศษ ชุด Dreams (โฟร์ท, ปาน , เปียโน)
10. ในวันที่ 28 ตุลาคม 2547 ออกอัลบั้ม ชุด Parn Lover นรกในใจ
11. ในวันที่ 7 กรกฎาคม 2548 ออกอัลบั้มพิเศษ ชุด Parn Series

ผู้หญิงต้องร้าย/ผู้ชายต้องรู้/เพราะเราคู่กัน

12. ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2548 ออกอัลบั้ม ชุด หนู่มบาว - สาวปาน
13. ในวันที่ 20 กรกฎาคม 2549 ออกอัลบั้มพิเศษ ชุด คิดถึงแม่ "เรารักแม่"
14. ในวันที่ 9 พฤศจิกายน 2549 ออกอัลบั้มพิเศษ ชุด "ลูกของพ่อ"
15. ในวันที่ 29 มีนาคม 2550 ออกอัลบั้ม ชุด สัญชาติญาณหญิง

16. ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2550 ออกอัลบั้ม ชุด สาวปาน
17. ในวันที่ 26 มิถุนายน 2551 ออกอัลบั้ม ชุด ผู้หญิงยิ่งกว่าละคร
18. ในวันที่ 20 มิถุนายน 2552 ออกอัลบั้ม ชุด พรหมลิขิต
19. ในวันที่ 3 ธันวาคม 2552 ออกอัลบั้ม ชุด บาว-ปาน รีเทิร์น

รางวัลที่ได้รับ

ในปี พุทธศักราช 2543 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลเพลงยอดเยี่ยม จากบทเพลง ตบมือข้างเดียว สีสันอวอร์ด ครั้งที่ 13
2. ได้รับรางวัลมิวสิกวิดีโอยอดเยี่ยม จากบทเพลง ตบมือข้างเดียว Top Awards 2000

ในปี พุทธศักราช 2544 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลศิลปินดีเด่นเพื่อเยาวชนฝ่ายหญิง ครั้งที่ 19
2. ได้รับรางวัลมิวสิกวิดีโอยอดเยี่ยม จากบทเพลง คีนเขา Top Awards 2001

ในปี พุทธศักราช 2545 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลนักร้องเดี่ยวหญิงยอดเยี่ยม จากอัลบั้ม หวานผ่าซาก

Star Entertainment Awards 2002

2. ได้รับรางวัลนักร้องเพลงไทยสากลยอดเยี่ยม พระพิฆเนศทองพระราชทาน ครั้งที่ 5

จากบทเพลง ตบมือข้างเดียว

3. ได้รับรางวัลมิวสิกวิดีโอยอดเยี่ยมจากบทเพลง ขอเลวแค่นี้ Top Awards 2002
4. ได้รับรางวัลศิลปินหญิงยอดเยี่ยม สีสันอวอร์ด จากอัลบั้ม True Story

ความรัก ผู้ชาย ปลาย่าง

ในปี พุทธศักราช 2546 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลมิวสิกวิดีโอยอดเยี่ยม สาขาศิลปินไทยหญิงยอดเยี่ยม

Channel [v] Thailand Music Video Awards ครั้งที่ 2 ในวันที่ 18 เมษายน

2. ได้รับรางวัล ศิลปินหญิงยอดเยี่ยม Top Awards 2003

ในปี พุทธศักราช 2548 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลศิลปินไทยหญิงยอดเยี่ยม Channel [v] Thailand Music Video Awards ครั้งที่ 4 ในวันที่ 1 มิถุนายน
2. ได้รับรางวัลพระปณิธาน ครั้งที่ 1
3. ได้รับรางวัลลูกกตัญญู

ในปี พุทธศักราช 2549 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลศิลปินไทยหญิงยอดนิยม Channel [V] Thailand MusicVideo Awards ครั้งที่ 5 ในวันที่ 20 มิถุนายน
2. ได้รับรางวัลศิลปินคุณธรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา
3. ได้รับรางวัลอัลบั้มเพื่อชีวิตยอดเยี่ยม อัลบั้ม หนุ่มบาว-สาวปาน มหานครอวอร์ดส ครั้งที่ 3

ในปี พุทธศักราช 2550 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลลูกยกอดกัตัญญ โคธการกราบบุพการี ชมรมลูกกัตัญญร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
2. ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลเพชรในเพลง ในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประเภทผู้ขับร้องเพลงไทยสากลหญิง

ในปี พุทธศักราช 2551 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลศิลปินธรรมชาติ
2. ได้รับรางวัลนักร้องหญิงแห่งปี Nine Entertain Awards 2008
3. ได้รับรางวัลมิวสิควิดีโอยอดเยี่ยมในบทเพลง หวง SEED AWARDS ครั้งที่ 3
4. ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลเพชรในเพลง ในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประเภทผู้ขับร้องเพลงไทยสากลหญิง ในบทเพลงคะนึ่ง

ในปี พุทธศักราช 2552 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลเพชรในเพลง ในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประเภทผู้ขับร้องเพลงไทยสากลหญิง ในบทเพลง รักของเราอย่าให้เขาทำลาย
2. ได้รับรางวัลมิวสิควิดีโอดีเด่น เพลงเสียงหัวใจวันไร้เธอ ไททศน์ทองคำ
3. ได้รับรางวัลมิวสิควิดีโอยอดเยี่ยม สาขารางวัลมิวสิควิดีโอ “ลำดับภาพยอดเยี่ยม” ในบทเพลง เหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลง Channel [V]Thailand Music Video Awards 2009
4. ได้รับรางวัล Pop Female Pop Music Awards 2009
5. ได้รับรางวัลนักร้องไทย-สากล ยอดเยี่ยมแห่งปี สยามดารา สตาร์ส ปาร์ตี้ 2009
6. ได้รับรางวัลศิลปินหญิง HOT แห่งปี TV INSIDE HOT AWARDS2009
7. ได้รับรางวัลจากเว็บไซต์ pleng.com เนื่องจากมีผู้ชมเข้าชมมิวสิควิดีโอ ในบทเพลง บาปกรรมมีจริง จำนวน 150,000 ครั้ง ภายใน 24 ชั่วโมง

ในปี พุทธศักราช 2553 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลเพชรในเพลง ในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประเภทผู้ขับร้องเพลงไทยสากลหญิง ในบทเพลง ใจนำทาง
2. ได้รับรางวัลพิเศษพระพิฆเนศทอง จากกระทรวงวัฒนธรรม เนื่องจากได้รับรางวัลชนะเลิศเพชรในเพลงต่อเนื่องกันเป็นปีที่ ๔

ในปี พุทธศักราช 2554 ได้รับรางวัล ดังนี้

1. ได้รับรางวัลชนะเลิศรางวัลเพชรในเพลง ในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประเภทผู้ขับร้องเพลงไทยสากลหญิง ในบทเพลง ขอไปให้ถึงดาว
2. ได้รับรางวัลโตมาด้วยกัน และศิลปินหญิงยอดนิยม Channel [V] Thailand Music Video Awards ครั้งที่ 7 เพลงของเรา ในวันที่ 5 กันยายน
3. ได้รับรางวัลนักร้องหญิงที่สุดแห่งปี Daradaily The GREAT Awards 2011
4. ได้รับรับโล่ประกาศเกียรติคุณจาก ฯพณฯ องคมนตรี พล.อ.อ.กำธน สินธวานนท์ ประธานโครงการสารานุกรมไทย

ในปี พุทธศักราช 2555 ได้รับรางวัล ดังนี้

ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลเพชรในเพลง ในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประเภทผู้ขับร้องเพลงไทยสากลหญิง ในบทเพลง ชีวิตคู่

ประสบการณ์ทางด้านดนตรี

1. เป็นตัวแทนจากประเทศไทย เข้าประกวดงานเปิดประเทศฮานอยอาเซียน ได้รับตำแหน่ง 1 ใน 10 ปี 2539
2. เป็นตัวแทนประเทศไทยไปขับร้องบทเพลงในพิธีปิดซีเกมส์ครั้งที่ 25 “เวียงจันทน์เกมส์ 2009” ที่เวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นเจ้าภาพในการแข่งขัน
3. ได้รับเลือกจากทางครูสภา ให้ร้องเพลง รางวัลให้ครู สำหรับวันครู ครั้งที่ 55 ซึ่งตรงกับวันที่ 16 มกราคมของทุกปีและเป็นที่แห่งการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษา ทั้งนี้ครูสภาโดยกระทรวงศึกษาธิการได้ขอพระราชทานถวายพระสมัญญาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน รวมทั้งจัดตั้งกองทุนครูของแผ่นดินเนื่องในโอกาสวันครูในปี พ.ศ. 2555 พร้อมกันไปด้วย

ผลงานเบื้องหลัง

เป็นผู้ขับร้องประสานเสียงให้ศิลปินหลายๆ คน เช่น เบิร์ด ธงไชย, ชะช้า, ใหม่ เจริญปุระ, อ๋อน, อิทธิ พลางกูร, teen 8 grade A , ไก่ สมพล, ดัง พันกร, นาตาลี - แจ๊สกี, โมเม, ฯลฯ

จากผลงานเพลง รางวัลและประสบการณ์ด้านการขับร้องเพลงดังกล่าวข้างต้นของ ปาน ธนพร แวกประยูร เป็นที่ประจักษ์ในความสามารถของการเป็นนักร้องหญิงที่มีคุณภาพอย่างยิ่ง โดยเฉพาะความสามารถในด้านการถ่ายทอดอารมณ์ในรูปแบบต่างๆผ่านบทเพลงมาสู่ผู้ฟัง จนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเพลงดังที่กล่าวข้างต้น ซึ่งความสามารถในการถ่ายทอดบทเพลงนี้เอง ทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าต้องการวิเคราะห์ศฤงคารรสในบทเพลงที่ขับร้องโดย ปาน ธนพร แวกประยูร

ทฤษฎีสถิตในวรรณคดีสันสกฤต

เนื่องจากการวิเคราะห์ศฤงคารรสในบทเพลงของปาน ธนพร แวกประยูร ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าอาศัยการศึกษาตามแนวทางการศึกษาทฤษฎีสถิต ในทฤษฎีสถิตสันสกฤต ซึ่งมีผู้รู้ตลอดจนนักวิชาการได้รวบรวมตำราไว้หลายท่าน ได้แก่ หนังสืออสังการศาสตร์(2550, คำนำ) เป็นตำราว่าด้วยการประพันธ์ร้อยกรองภาษาบาลีสันสกฤตคู่กับคัมภีร์สุไพธาลังการซึ่งกรมศิลปากรได้มอบหมายให้พราหมณ์ ป.ส.ศาสตร์(ปัญจนีศวร สุพรหมณย ศาสตร์) แปลเป็นภาษาไทยเมื่อพุทธศักราช 2488 และต่อมาทางกรมศิลปากรได้มอบหมายให้ทิพวรรณ บุญส่งเจริญ นักอักษรศาสตร์พนักงานราชการกลุ่มภาษาและวรรณกรรม เป็นผู้ตรวจสอบจากต้นฉบับลายมือเขียนของพราหมณ์ ป.ส.ศาสตร์ และจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป ดังนั้น หนังสืออสังการศาสตร์จึงเป็นตำราที่นักวิชาการตลอดทั้งผู้รู้ของไทยหลายท่านได้แก่ กุสุมา รัชมณี วราภรณ์ บำรุงกุล และกาญจนา วิชาญปกรณ์ นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับ ทฤษฎีสถิต ซึ่งมีทั้งหมด 9 รสและได้ให้ความหมายไว้คล้ายกัน จึงสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ศฤงคารรส คือความซาบซึ้งในความรัก เกิดจากความรัก 2 ประเภท คือความรักของผู้ที่ได้อยู่ด้วยกัน (สัมโมคะ) และความรักของผู้ที่อยู่ห่างจากกัน (วิประลัมภะ) ความรักแบบสัมโมคะนั้นมีเหตุของภาวะ (วิภาวะ) คือการอยู่กับผู้ที่ถูกตาต้องใจ การอยู่ในบ้านเรือนหรือสถานที่สวยงาม การแต่งตัวงดงาม การลูบทาด้วยของหอมและประดับด้วยมาลัย การเที่ยวชมสวนหรือเล่นสนุกสนาน การดูหรือฟังสิ่งที่เจริญหูเจริญตา เป็นต้น

2. หาสยรส คือความสนุกสนาน เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความขบขัน นาฏยศาสตร์แบ่งความขบขันออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความขบขันที่เกิดแก่ผู้อื่น หมายถึง การพูดหรือทำให้ผู้อื่นขบขันซึ่งส่วนมากมักจะเป็นไปโดยตนเองไม่รู้ตัว เป็นความขบขันที่เกิดแก่ตนเอง โดยผู้ลึกลับ

ตนเองหรือชั้นผู้อื่น ภาวะของความขบขันได้แก่ การแต่งตัวแปลกๆ เช่น ซายแต่งตัวอย่างหญิง สวมเสื้อผ่ารุ่มร่ามรุงรัง แต่งตัวผิดกาลเทศะ หรือแต่งตัวมากเกินไป

3. กรุณารส คือความสงสาร เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความทุกข์โศก ซึ่งมี 3 อย่าง คือ ความทุกข์โศกที่เกิดจากความอยุติธรรม เกิดจากความเสื่อมทรัพย์ และเกิดจากเหตุวิบัติโดยอาจะมี ภาวะเสริมคือความไม่แยแส ความเหนียวอ่อน ความวิตก ความโหยหา ความตื่นตระหนก ความหลง ความสิ้นหวัง ความอัปจน ความป่วยไข้ ความเฉยชา ความบ้าดลั่ง ความสิ้นสติ ความพรั่นพรึง ความเกียจคร้าน ความตาย ฯลฯ ภาวะของความทุกข์โศก คือ การพลัดพรากจากคนรักโดยไม่มีโอกาสกลับมาพบรักกัน ทรัพย์สมบัติเสียหาย ถูกแข่ง ถูกฆ่า ถูกลงโทษ กักขังจองจำ ถูกจองเวร ประสบเคราะห์กรรม ตกทุกข์ได้ยาก

4. เราทรส คือความแค้นเคือง เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความโกรธ ตัวละครผู้มี ความโกรธเป็นเจ้าเรือน มักได้แก่ คนฉุนเฉียว อาจมีภาวะเสริม คือความตื่นตระหนก ความแค้น ความหวั่นไหว ฯลฯ ภาวะของความโกรธได้แก่ การพูดใส่ความ พูดให้เจ็บใจ ดุหมั่น กล่าวเท็จ กล่าวคำหยาบ ช่มชู้ อิจฉาริษยา ทะเลาะทุ่มเถียง ต่อสู้

5. วีรรส คือความชื่นชม เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความมุ่งมั่นในการแสดงความกล้าหาญ ซึ่งความกล้าหาญมี 3 อย่างคือ กล้าให้(ทานวีระ) กล้าประพฤติดุธรรมหรือหน้าที่(ธรรมวีระ) และกล้ารบ(รณวีระ) อาจมีภาวะเสริมคือความมั่นคง ความพินิจพิจารณา ความจองหอง ความตื่นตระหนก ความรุนแรง ความแค้น ความระลึกได้

6. ภยานกรส คือความเกรงกลัว เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ ความกลัว ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ เกิดจากการหลอกลวง เกิดจากการลงโทษ และเกิดจากการช่มชู้ อาจมีภาวะเสริม คือความสงสัย ความหลง ความอัปจน ความตื่นตระหนก ความพรั่นพรึง ความสิ้นสติ ความตาย

7. พิกัตสรส คือปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความน่ารังเกียจหรือน่าขยะแขยง หรือแสดงถึงความน่าเบื่อระอา เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความน่าเบื่อซึ่งมี 2 ประเภท คือ เกิดจากสิ่งที่น่ารังเกียจที่ไม่สกปรก เช่น เลือดและสิ่งน่ารังเกียจที่สกปรก เช่น อุจจาระ หนอง

8. อัทฤตรส คือความอัศจรรย์ใจ เป็นรสที่เกิดจากการรับรู้ความน่าพิศวง อันมี 2 ประเภทคือ เกิดจากสิ่งที่เป็นทิพย์ หรืออภินิหาร และเกิดจากสิ่งที่น่ารื่นรมย์

9. ศานตรส คือ ความสงบใจ เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความสงบ เป็นความรู้สึกไม่ทุกข์ ไม่สุข ไม่เกลียด ไม่ริษยา ประกอบด้วยความตั้งมั่นแห่งใจที่กั้นกระแสนาณอินทรีย์ทั้ง 5 คือ การรับรู้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กายและกั้นกระแสกรรมอินทรีย์ทั้ง 5 คือ มือ เท้า ปาก ท้อง

อวัยวะสืบพันธุ์ ซึ่งเป็นอินทรีที่กระทำประกอบด้วยเหตุแห่งเนื้อความัตตญาณ(ความรู้จริงอันถ่องแท้) ซึ่งเกิดในโมกษะและการตรัสรู้ตามที่สั่งสอนกัน เพื่อประโยชน์สุดท้ายคือ นิพพาน และนอกจากนี้ กุสุมา รัชมนิ (2549, หน้า 168) ได้ให้ความเห็นว่า ศาสนตรส แม้ว่าจะไม่ปรากฏในนาฏยศาสตร์ฉบับดั้งเดิม แต่ศาสนาตรสในวรรณคดีสันสกฤตมีมานานแล้วและมีจุดประสงค์หลักในการแสดงศาสนาตรสคือ อศวโฆษะประสานคำสอนในพุทธศาสนาเข้ากับความไพเราะของบทประพันธ์ได้อย่างมีฝีมือ

จากการที่ได้ศึกษา “รส” ในทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต ทั้ง 9 รส และจากการที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาในบทเพลงของปาน ธนพร แวกประยูร รสที่เด่นที่สุดคือ รสรักหรือศฤงคารรส นั่นเอง ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรักที่สมหวังและความรักที่ไม่สมหวัง เป็นส่วนใหญ่จึงทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าสนใจที่จะศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับความรักที่มีอยู่ในบทเพลงของปาน ธนพร แวกประยูร แต่เพียงอย่างเดียวและทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมเพลงในวงกว้างต่อไป

กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาค้นคว้า

จากทฤษฎีรสนิยมการศึกษาทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การวิเคราะห์ศฤงคารรสในบทเพลงของปาน ธนพร แวกประยูร ผู้ศึกษาค้นคว้าใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเพื่อเป็นกรอบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ดังนี้คือ

จากการศึกษาตำราอสังการศาสตร์ (2550, หน้า 51-54) ซึ่งเป็นตำราเกี่ยวกับทฤษฎีรสที่มีผู้รู้ได้แปลและรวบรวมไว้กล่าวถึงรสในวรรณคดีไว้ดังนี้ว่า “ถึงแม้ว่าสุคติ ถ้าขาดเกลือแล้วอาหารไม่อร่อยฉันใดกาพย์ปราศจาก ‘รส’ ก็ไม่อร่อยฉันนั้น เช่นนี้จึงกล่าวถึง ‘รส’ ในที่นี้ คือ สุถายีภาว อัน วิภาว อนุภาว สาตวิก และ วุยภิจารี ทั้งหลายได้ส่งเสริมให้เด่นขึ้น นักปราชญ์กล่าว ‘รส’ แก่อย่างนี้คือ ศฤงคาร วีร กรุณา หาสย อหฤต ภยานก เราทุร พิภตฺส และ ศานต ในที่นี้ได้กล่าวถึงศฤงคารรสไว้สรุปได้ดังนี้ ‘ศฤงคาร’ คือรสของการที่สามีภรรยาปฏิบัติต่อกันและกันด้วยความรักใคร่ แบ่งออกเป็นสองอย่างคือ ‘สโยคศฤงคาร’ และ ‘วิปุลมุกศฤงคาร’ สองอย่างนี้เป็นไปในระหว่างสามีภรรยาที่อยู่ด้วยกันและคู่ที่พรากจากกัน โดยลำดับ ซึ่งมีอยู่สองแบบคือ เป็นไปอย่างลับหรืออย่างแจ้ง ในเรื่อง ‘ศฤงคาร’ นี้พระเอกที่ท่าน ยกย่อง คือชายที่ประกอบไปด้วยรูปและเสาวภาคย์ มีสกุล ชำนิชำนาญ หนุ่ม สุภาพ พูดคำที่ทั้งไพเราะและจริง มีเกียรติและมีคุณความดีต่างๆ

1. มีพระเอกสี่ประเภท โดยตามลักษณะบุคคล สี่ชนิด คือ

- 1.1 อนุกุล หมายถึง ผู้เอาใจ มีความรักมั่นคงเหมือนสีที่ได้จากต้นคราม ไม่ฝักใฝ่ในหญิงอื่น
- 1.2 ทกษณะ หมายถึง คนสุภาพ เป็นผู้ถึงแม้รักหญิงคนอื่น ก็ไม่กลับกลายในสวณภรรยาของตน
- 1.3 ศฐะ หมายถึง คนมารยาสาไฐย ผู้ใดได้กลับกลายในสวณภรรยาของตนแล้ว พุดดี ต่อหน้าและลับหลังประพดชั่วผู้้นั้นเป็นคนมารยาสาไฐย
- 1.4 ฤทธะ หมายถึง คนหน้าด่าน เป็นผู้ที่เขาจับได้แล้วและดูหมิ่นแล้วยังทำไม่รู้ไม่ชี้

2. นางเอกก็มีสี่ประเภทเช่นกัน คือ

- 2.1 อนุตมา เป็นหญิงคนมีความรัก อันชายผู้รักได้รับไว้โดยลำพังตนเอง เช่น นางศกุนตลาของท้าวทศยนต์
- 2.2 สวักยา เป็นหญิงที่มีความอดทน ใจเย็นและมั่นคง มีจรรยางาม อันได้สมรสกันโดยเทวดาและผู้ใหญ่เป็นพยาน
- 2.3 ปรีกยา เหมือนกับ อนุตมา แต่แตกต่างกันด้วยวิธีการติดต่อ คือฝ่ายหนึ่ง(คือ ปรีกยา) มีความรักใคร่เป็นอันมากและได้พุดกับคู่รักโดยตรง แต่อีกฝ่ายหนึ่ง(อนุตมา)พุดโดยทางเพื่อน
- 2.4 ปณางคณา คือหญิงสาธารณะ คนโกหกตอแหล ไม่มีใครเป็นที่รักนอกจากคนให้เงิน หญิงประเภทนี้ห้าวหาญไปหาคู่รักอย่างเปิดเผยทีเดียว ส่วนหญิงประเภทอื่นการสู่หากันว่าเป็นไปอย่างลับๆเท่านั้น

3. วิปุลมุกตฤณการ เป็นโดยสี่ประการ คือ

- 3.1 ปุรวานุราคะ คือสภาพของหญิงและชายผู้เกิดรักกันตั้งแต่โอกาสแรกที่ได้พบกันและยังไม่สำเร็จความประสงค์
- 3.2 มานะ คืออาการของความหึงเืองจากชายได้ไปสมาคมกับหญิงอื่น
- 3.3 ปรวาส คือเกิดแต่การพลัดพรากจากกันในขณะที่ชายที่รักไปอยู่ ณ ที่อื่น
- 3.4 กรุณา คือขณะที่สามีภรรยาที่รักกัน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่กรรมลง ‘ศฤณการ’ ชื่อ ‘กรุณา’ ก็เกิดขึ้น ซึ่ง วราภรณ์ บำรุงกุล ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ ทฤษฎีรส โดยมีการอ้างอิงจากตำราอสังการศาสตร์และจากสมทรง ชีวะพันธุ์ ไว้ดังนี้ วาคุภฏ ซึ่งพราหมณ์ ป.ส.ศาสตรี ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้้น (มปป., หน้า 95-98) กล่าวไว้ในหนังสือความรู้พื้นฐาน

ทางวรรณคดีว่าวรรณคดีสันสกฤต ได้แบ่งวรรณคดีสันสกฤตเป็น 9 รส ได้แก่ ศฤงคารรส วีรรส กรณารส หาสยรส อัปมฤตรส ภูยานกรส รุทธรส พิกัตสรส ศานตีสรส ทั้งนี้จึงได้อธิบายถึง ศฤงคารรส ซึ่งเป็นรสแห่งความรัก ไว้ดังนี้ ศฤงคารรส คือ รสที่สามมีภรรยาปฏิบัติต่อกันด้วยความรักใคร่ อันแบ่งได้เป็น 2 อย่างคือ

1. สังโยคศฤงคาร คือความเป็นไประหว่างสามีภรรยาที่อยู่ด้วยกันเรียกว่ารักสมหวัง เช่น จากลิลิตนารายณ์สิบปาง ปางรามจันทราวดาร กล่าวถึงพระรามกับนางสีดาที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังความว่า

อยู่เย็นร่วมแห่งห้อง	หอทอง
กับแม่สีดาองค์	อะเคื้อ
หากกายจะเป็นสอง	ใจหนึ่ง
เนาสนิทชิดเชื้อ	ชื่นใจ ยิงนา

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

2. วิปรลัมภศฤงคาร คือความเป็นไประหว่างสามีภรรยาที่พลัดพรากจากกัน หรือเป็นความรักของหญิงและชายที่มีลักษณะไม่สมหวัง 4 ประการดังนี้

2.1 ปูรวาคะ หรือ รักแรกพบ คือความรักที่เกิดขึ้นแก่คนรักทั้งสองผู้ไม่เคยอยู่ร่วมกันมาก่อนแต่ได้พบเห็นกันในความฝัน เห็นจากรูปร่าง เห็นตัวจริง(แต่ยังไม่ได้รู้จักกันโดยตรง หรือได้ยินจากข่าวลือ)จากการขับลำความรักเช่นนี้ถือว่าเป็นรักแรกพบ เช่นจากลิลิตนารายณ์สิบปาง ปางกฤษณาวตาร นางอุษาฝันว่ามีชายมา ‘สม’ นางแล้วจากไป เมื่อตื่นขึ้นนางก็คร่ำครวญหาด้วยใจรัก จนนางพิจิตร์เลขาผู้เป็นพี่เลี้ยงต้องช่วยวาดภาพชายต่าง ๆ ทำยที่สุดจึงรู้ว่าชายในฝัน คือ พระอนิรุทธนั่นเอง ดังความว่า

อุษานางลูกท้าว	กรุงพาด
ครองนครโสณิต	ปุระ
สุบินว่าชายชาญ	ชาติกษัตริย์
เข้าสู่ห้องแล้วละ	หลีกไป
ทราวม้วยตื่นแล้วบอก	นงคราญ
นามพิจิตร์เลขา	พี่เลี้ยง

แม่มีพบบชายชาญ
 อูระจะแตกเพียง

ผู้รัก
 ถูกตี

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

2.2 มานะ หรือ รักข้อใจ คือความรักที่ระคนความหึงหวงเนื่องจากฝ่ายหญิง
 รู้ว่าฝ่ายชายมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น หรือฝ่ายหญิงมีจิตมารยาเนื่องจากมีความรักใคร่ในตัว
 ฝ่ายชายมาก คนรักทั้งสองไม่ได้มีความอภิมภยยินดีกัน เช่น เรื่องมัทนะพาธา เมื่อท้าวชัยเสน
 นำนางมัทนาเข้ามาอยู่ในสวนขวัญไม่สามารถนำนางเข้าไปอยู่ในวังได้ เพราะมีมเหสีคือ
 นางจันทิมาของท้าวมครอยู่แล้ว นางจันทิมาหึงหวงมากจึงเข้ามายังสวนขวัญและตัดพ้อต่อว่า
 ท้าวชัยเสน พร้อมทั้งด่าว่ากระตบกระเทียบเปรียบเปรยให้นางมัทนา จึงเกิดการต่อล้อต่อเถียง
 กันขึ้น

ชัยเสน

ใช้ฉันตะกาย
 สองบิดาท่าน
 กอบกตัญญู

ไปรักโฉมฉาย
 จัดการให้เรา

เองเมื่อไรเล่า,
 ฝ่ายฉันนี้เล่า,

และ

มา, มะทะนา, เราไปดีกว่า,
 ขึ้นอยู่ฟังเสียง ก็เถียงกันไป
 ไม่เป็นแก่นสาร

อยู่อีกทำไม?
 ยืนยาวยิ่งใหญ่

นางจันทิมาโกรธมาก ดังนั้นเมื่อท้าวชัยเสนนำนางมัทนาจากไป นางจึงคิดอุบายทำลายมัทนา
 และด่าตามหลังนางมัทนาไปว่า

จันทิ

...

อิอะปริยัติวัการ

กระไรละเหมหาญ

บมิรู้สำนึกตัว

อิโสภณี่ดี

ตะประจบส่าออยผัว,

แน่มึงนะเงาหัว

บมิมี่ละรู้ไหม?

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

2.3 ปรวาสะ หรือ รักจากไกล คือความรักที่ไม่อาจหายไปจากใจ มีแต่เพิ่มมากขึ้นในคนรักทั้งสองที่ต้องพรากจากกัน เพราะฝ่ายหนึ่งต้องจากไปไกลเป็นเวลานานเนื่องจากธุรกิจการค้า หน้าที่ การงาน อุบัติเหตุ หรือการสาปแช่ง เช่น เรื่องศกุนตลา นางศกุนตลา เข้าเฝ้าท้าวทุษยันต์ แต่ทุษยันต์จำนางไม่ได้ เพราะนางศกุนตลาทำแหวนตกหายในน้ำ เมื่อแหวนหายก็ต้องตามคำสาปของฤษีทรวาสที่สาปว่า หากไม่มีแหวนก็ขอท้าวทุษยันต์จดจำเรื่องราวของนางไม่ได้ ดังนั้นท้าวทุษยันต์จึงขับไล่นาง แต่โสมรดาบุโรหิตทูลทัดทานให้รอดูเมื่อนางคลอดบุตรเสียก่อน พร้อมกันนั้นโสมรดาได้ขอให้มีนางบอกเหตุเพื่อแสดงว่านางศกุนตลา ทูลความสัตย์ ครั้นสิ้นคำขอของบุโรหิตผู้นี้ ก็มีนางอัปสรลงมาจากสวรรค์แล้วพานางศกุนตลา ขึ้นไป ต่อมาเมื่อมีผู้นำแหวนมาถวาย ท้าวทุษยันต์ระลึกถึงเรื่องราวทั้งหมดได้ ก็คร่ำครวญหานางศกุนตลา ดังความว่า

ไอศกุนตลาเมียขวัญ	ยิ่งกว่าชีวันเสนาหา
เสียแรงรักสมครสมานมา	ควรฤาพิยาลืมอนงค์
ชะรอยผีร้ายหมายรังแก	จึงคลใจให้แลพะวงหลง
แก่งทำให้ลืมนิคมยง	งวยงเหมือนหลับสินทนอน
ปานนี้เทวี่จะอยู่ไหน	ใครจะพิทักษ์ดวงสมร
ฤาอยู่กลางป่าพนาดร	ออกอ่อนอ้างว้างอยู่กลางไพร
ฤาว่ากัลยาจะโกรธพี่	เจ้าหลบลิไปซ่อนอยู่ไหน
พี่นี้ลิร้อนเหลือใจ	ราวไฟเผาผลาญปานตาย
	(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

2.4 กรุณะ หรือ รักสิ้นใจ คือความรักที่ยังคงอยู่ในหัวใจของฝ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเศร้าโศกเสียใจ เพราะคนรักอีกฝ่ายหนึ่งกำลังจะสิ้นใจ หรือได้ตายจากไปแล้ว เช่น จากเรื่อง มัทนะพาธา เมื่อสุเทษณ์เทพบุตรสาปนางมัทนาให้เป็นดอกกุหลาบตลอดกาลไปแล้ว ในทันทีทันใดนั้นท้าวชัยเสนก็เสด็จมาถึง คงพบแต่นางปริยัมวาทาที่คร่ำครวญอยู่กับกุหลาบต้นนั้น ท้าวชัยเสนได้แสดงความอาลัยรักในตัวมัทนา ขอรับผิดและเชิญนางไปปลูกในวัง ดังความว่า

อ้าวะธุดะณูนะทุกขทัวิ
เพราะแสนจะโศกวิโยคสุปริ- ยะอย่าแห่ง,
พี่ลืผิดเพราะวิโรธะแรง,

2. สัมโมหะ เป็นความรักของชายหญิงเมื่อได้อยู่ด้วยกันเป็นรักที่สมปรารถนาเพราะเข้าใจกัน หรือเพราะผ่านอุปสรรคมาแล้วจึงเป็นภาวะรักที่เกิดตามหลังวิประลัมภะ

นอกจากนี้อาจเป็นความซาบซึ้งในความรักระหว่างพ่อ แม่ ลูกหรือระหว่างเพื่อนก็ได้แต่ความรักนี้เป็นความรักที่มีแต่ความวิตกกังวลและความห่วงใยรวมไปถึงความปรารถนาดีซึ่งแตกต่างจากความรักระหว่างชายหญิงที่จะมีแต่ความรู้สึกโหยหาและความหลงใหล นอกจากนี้ กาญจนา วิชญ์ปกรณ์ (2542, หน้า 21) ซึ่งเป็นผู้รู้อีกท่านที่ได้ศึกษาทฤษฎีรส 'ศฤงคารรส' ตามหลักอภิปรัชญา และได้กล่าวถึง ทฤษฎีรส 'ศฤงคารรส' ไว้ดังนี้ว่า ศฤงคารรสคือ รสรักหรือความซาบซึ้งในความรัก ลักษณะความรักจำแนกเป็น 2 ลักษณะคือ วิประลัมภะและสัมโมหะ ลักษณะความรักแบบวิประลัมภะเป็นความรักที่ไม่สมหวัง หรือรักแล้วต้องพรากจากกัน ความรักที่ไม่สมหวังนั้นเป็นความรักที่ตัวละครยังไม่ได้อยู่ร่วมกัน หรือยังไม่ทราบความในใจของกันและกัน จึงทรมานทราตร้อนรุ่มใจ หรือเป็นความรักที่ไม่สมหวังของคู่รักที่ได้อยู่ด้วยกันแต่ต้องพลัดพรากจากกันภายหลังจึงทำให้เกิดความทุกข์ระทม สำหรับความรักตามลักษณะของสัมโมหะ เป็นความรักที่สมหวังสมปรารถนา เพราะความเข้าใจกัน หรือเพราะผ่านอุปสรรคทั้งปวงแล้ว

ภาวะรักจัดเป็นอารมณ์พื้นฐาน จากตัวอย่างวรรณคดีนิราศของไทยหลายๆเรื่อง ซึ่งแก่นเรื่องจะเป็นการคร่ำครวญที่ต้องพลัดพรากจากคู่รัก ภาวะหรือเหตุของภาวะคือก็จะต้องเดินทางจากคู่รักไปยังที่อื่น อนุภาวะหรือผลของภาวะคือคำพรรณนาแสดงความอาลัยอาวรณ์ในหญิงที่รัก ส่วน วัยจาริภาวะภาวะเสริมคือความทุกข์ความเศร้าโศก ความโหยหาที่ต้องพรากจากนางทำให้เกิดความอาลัยรักเพิ่มมากขึ้น

จากการที่ได้ศึกษาทฤษฎีที่ผู้รู้และนักวิชาการได้ให้ความหมายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบของคำว่า ศฤงคารรส ดังกล่าวข้างต้น และเมื่อได้ศึกษาและวิเคราะห์บทเพลงของปาน ธนพร แวกประยูร แล้วจึงได้สังเคราะห์กรอบแนวคิดและทฤษฎีเพิ่มเติมมาใช้ในการวิเคราะห์ ศฤงคารรสในบทเพลงของปาน ธนพร แวกประยูร ที่เกี่ยวกับความรักที่สมหวัง และความรักที่ไม่สมหวังในครั้งนี้ ดังนี้

1. สังโยคศฤงคาร คือความรักที่สมหวังของคู่รักหญิงและชาย
2. วิประลัมภศฤงคาร คือความรักที่เป็นไประหว่างคู่รักหญิงและชายที่พลัดพรากจากกัน โดยมีลักษณะของความรักที่ไม่สมหวัง 4 ประการดังนี้

2.1 ปูรวาคะ หรือ รักแรกพบ คือความรักซึ่งเกิดแก่คนทั้งสองผู้ไม่เคยอยู่ร่วมกันมาก่อน แต่ได้พบเห็นกันในความฝัน เห็นจากรูปร่าง เห็นตัวจริงแต่ยังไม่ได้รู้จักกันโดยตรง หรือได้ยินจากข่าวลือ จากการขบถล่ำ ความรักเช่นนี้ถือว่าเป็นรักแรกพบ

2.2 มานะ หรือ รักข่องใจ คือความรักระคนความหึงหวง เนื่องจากฝ่ายหญิงรู้ว่าฝ่ายชายมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น หรือฝ่ายหญิงมีจิตมารยาเนื่องจากมีความรักใคร่ในตัวฝ่ายชายมาก คนทั้งสองไม่ได้มีความอภิมยยินดีกัน ผู้ศึกษาค้นคว้าได้แยกประเด็นในการวิเคราะห์ได้ 5 ประเด็นดังนี้

2.2.1 มานะหรือรักข่องใจ ที่ฝ่ายชายไปมีสัมพันธ์กับหญิงอื่น หรือฝ่ายหญิงไปมีสัมพันธ์กับชายอื่น หรือทั้งสองฝ่ายต่างไปมีสัมพันธ์รักใหม่

2.2.2 มานะหรือรักข่องใจ ที่มีหญิงอื่นเข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับฝ่ายชายที่ฝ่ายหญิงรักอยู่และฝ่ายหญิงได้แสดงความหึงหวง

2.2.3 มานะหรือรักข่องใจ ที่ฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง หรือทั้งสองฝ่าย แสดงความไม่อภิมยยินดีที่จะรักกันต่อไป

2.2.4 มานะหรือรักข่องใจ ที่ฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายแสดงจิตมารยาว่ามีความรักใคร่ต่อกันมาก

2.2.5 มานะหรือรักข่องใจ ที่ฝ่ายหญิงไม่สมหวังในความรัก เนื่องจากไม่มีฝ่ายชายมารักใคร่ชอบพอ หรือผิดพลาดในเรื่องความรัก หรือแอบรักใคร่ชอบพอฝ่ายชายเพียงฝ่ายเดียว

2.3 ปราสาทะ หรือ รักจากไกล คือความรักที่ไม่เจงหายไปจากใจ มีแต่เพิ่มมากขึ้นในคนรักทั้งสองที่ต้องพรากจากกัน เพราะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องจากไกลไปอยู่ที่อื่น

2.4 กรณะ หรือ รักสิ้นใจ คือความรักที่ยังคงอยู่ในหัวใจของฝ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่ซึ่งเศร้าโศกเสียใจเพราะคนรักอีกฝ่ายหนึ่งกำลังจะสิ้นใจ หรือได้ตายจากไปแล้ว

งานวิจัยที่เกี่ยวกับความรักในบทเพลง

ความรักมีบทบาทและความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่งและบทเพลงที่ให้เรื่องราวเกี่ยวกับความรักก็เป็นบทเพลงที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกของวัยรุ่นอย่างมากด้วยเช่นกัน โดยผู้ประพันธ์จะเลือกสรรถ้อยคำที่สามารถสะท้อนความรู้สึกที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวความรู้สึกต่างๆ เหล่านั้นมาในบทเพลง และสามารถเร้าอารมณ์ของผู้ฟังให้เกิดความสะเทือนใจคล้อยตามผู้ประพันธ์ จึงทำให้ผู้ฟังเกิดอรรถรสในการฟังเพลงที่แฝงมาในบทเพลงได้อย่างหลากหลายได้แก่ อารมณ์เศร้าโศกเสียใจผิดหวัง อารมณ์โกรธ อารมณ์รัก จากการที่ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับความรักในบทเพลง จึงมีผู้วิจัยได้ทำการศึกษาไว้อย่างหลากหลายดังนี้

สินีนาง วัฒนสุข (2549, หน้า 104-109) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ‘อุปลักษณะแสดงอารมณ์รักในบทเพลงไทยสากลสำหรับวัยรุ่นไทย’ เสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นอุปลักษณะเชิงมนทัศน์แสดงอารมณ์รักในเพลงไทยสากลสำหรับวัยรุ่น และเพื่อศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับความรักที่ปรากฏในบทเพลงไทยสากลสำหรับวัยรุ่น ผลการศึกษาวิจัยพบว่าอุปลักษณะแสดงอารมณ์รักสามารถจัดประเภทตามความหมายของอุปลักษณะได้ 12 ประเภท คือ 1. อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต 2. อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต 3. อุปลักษณะธรรมชาติ 4. อุปลักษณะเหนือสิ่งธรรมชาติ 5. อุปลักษณะการเดินทาง 6. อุปลักษณะความเจ็บป่วย 7. อุปลักษณะการเรียนรู้ 8. อุปลักษณะการแข่งขัน 9. อุปลักษณะธุรกิจ 10. อุปลักษณะการแสดง 11. อุปลักษณะการพนัน 12. อุปลักษณะการกระทำ จากอุปลักษณะแสดงอารมณ์รักในบทเพลงไทยสากล แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ที่มีต่ออารมณ์รักและสามารถสะท้อนให้เห็นถึงอารมณ์รักในเรื่องต่างๆ ได้ เช่น มโนทัศน์อารมณ์รักเป็นสิ่งมีชีวิต ที่มีพัฒนาการได้เหมือนกับการเจริญเติบโตของพืช จึงทำให้มนุษย์ต้องให้ความสำคัญกับอารมณ์รัก เพราะสิ่งมีชีวิตสามารถดำรงชีพอยู่ได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง รวมทั้งการดูแลเอาใจใส่ด้วย

มโนทัศน์อารมณ์รักเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ทรัพย์สินและอาหาร ซึ่งทรัพย์สินสะท้อนให้เห็นว่าความรักเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งผู้เป็นเจ้าของมักจะหวงแหนไม่ยอมให้ผู้อื่นแย่งชิงทรัพย์สินของตน การมองว่าอารมณ์รักเป็นอาหาร เนื่องจากอาหารมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์

มโนทัศน์อารมณ์รักการเดินทางสะท้อนให้เห็นถึงผู้ที่มีความรักสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าหรือทำให้สิ้นสุดลงได้

มโนทัศน์อารมณ์รักเป็นการแข่งขัน สะท้อนให้เห็นถึงผู้ที่มีความรักต้องพิสูจน์ความสามารถของตนเองว่าเหนือกว่าผู้ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามเพื่อจะเป็นผู้ที่สมหวังในความรักเหมือนผู้ที่ชนะการแข่งขัน และยังมีผู้ที่สนใจศึกษาในลักษณะที่คล้ายกันคือ การศึกษาเกี่ยวกับ ‘ความเปรียบและแนวคิดเกี่ยวกับความรักในเพลงไทยสากล’ ของพรนิภา บุญยะรัตนเวช (2548, หน้า 115-119) ซึ่งได้เสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสิ่งที่นำมาใช้เปรียบเทียบกับความรักในเพลงไทยสากลและแนวคิดเกี่ยวกับความรักที่สะท้อนจากความเปรียบในเพลงไทยสากล ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สิ่งทีนำมาใช้เปรียบเทียบกับความรักมี 9 ประเภท คือ 1. ความเปรียบเกี่ยวกับธรรมชาติ 2. ความเปรียบเกี่ยวกับคน 3. ความเปรียบเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต 4. ความเปรียบเกี่ยวกับสิ่งของ 5. ความเปรียบเกี่ยวกับการเดินทาง 6. ความเปรียบเกี่ยวกับสิ่งบันเทิง 7. ความเปรียบเกี่ยวกับ

เศรษฐกิจการค้า 8. ความเปรียบเกี่ยวกับคำกิริยาอาการ ซึ่งความเปรียบเหล่านี้ได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับความรักในเพลงไทยสากล ดังนี้แนวคิดในการมองความรัก ได้แก่ความรักเป็นพรหมลิขิต ความรักเป็นทั้งความสุขและความทุกข์ ความรักเป็นความอ่อนไหว ความรักเป็นการเสียสละอดทนและทุ่มเท ความรักเป็นความฉาบฉวย ความรักเป็นการแข่งขัน แนวคิดในการมองตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความรัก ได้แก่ ตนเอง(ผู้ร้อง)เป็นผู้ที่ต่ำต้อยไร้ค่า คนรักเป็นทั้งผู้ที่น่ายกย่องชื่นชมและเป็นผู้ที่สร้างความเจ็บปวด บุคคลที่สามเป็นผู้ที่ต่ำต้อยหรือมีคุณค่าน้อย

การที่ผู้ประพันธ์สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับความรักผ่านบทเพลงไทยสากลที่ประกอบด้วย ความเปรียบ มักจะได้รับความนิยมอยู่เสมอเพราะความเปรียบมักเกิดจากประสบการณ์ร่วมของคนในสังคมทั้งสิ้น และยังมีบทบาทที่สามารถช่วยตอกย้ำแง่คิดเกี่ยวกับความรักในมุมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

สาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นให้ความสำคัญกับเพลงไทยสมัยนิยมหรือเพลงไทยสากล เนื่องจากสื่อชนิดนี้สามารถให้คำอธิบายถึงเรื่องราวเกี่ยวกับความรักแบบวัฒนธรรมย่อยของวัยรุ่นในโลกแห่งความเป็นจริง นอกจากนั้นสื่อดังกล่าวยังสามารถสื่อสารเพื่อบอกเล่าเรื่องราวความรักของวัฒนธรรมวัยรุ่นออกไปในสังคมได้อย่างเปิดเผย ดังที่ ศรัณย์ รักสัตย์มัน (2547, หน้า 153-170) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ‘วัยรุ่นกับกระบวนการสร้างความเป็นจริงเรื่องความรักผ่านเพลงไทยสมัยนิยม’ เสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นวิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต(สื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ใน การวิจัยสองประการคือ ประการที่หนึ่ง เพื่อเข้าใจถึงความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงเรื่องความรักในคลังความรู้ทางสังคมของวัยรุ่นกับความเป็นจริงเรื่องความรักที่ถูกนำเสนอผ่านเพลงไทยสมัยนิยม และ ประการที่สอง เพื่อศึกษาถึงกระบวนการประกอบสร้างความเป็นจริงเรื่องความรักผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพลงไทยสมัยนิยมของวัยรุ่น ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้กลุ่มตัวอย่างของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและนักเรียนระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ ‘ระดับการศึกษา’ ซึ่งเป็นตัวแปรที่ทำให้วิถีคิดเรื่องความรักของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษาเป็นความรักที่มีอิสระจากการควบคุมทางวัฒนธรรมกระแสหลักจากการปลูกฝังของสังคมมากกว่าวัยรุ่นระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ความแตกต่างด้าน ‘เพศ’ จะส่งผลทำให้วิถีคิดเรื่องความรักชัดเจน โดยเพศชายเห็นด้วยกับการมีเพศสัมพันธ์และการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันก่อนแต่งงาน แต่วัยรุ่นหญิงเกือบทั้งหมดให้การปฏิเสธ ในลักษณะนี้ โลกทัศน์ในเรื่องความรักของวัยรุ่นถูกสร้างขึ้นจากแหล่งอ้างอิงที่สำคัญสองแหล่ง ได้แก่ สถาบันทางสังคมและโลกแห่งความเป็นจริง โดยภาพความรักจากเพลงไทยสมัยนิยม จะทำหน้าที่อธิบายถึงวิถีคิดและการแสดง

ความรักแบบวัฒนธรรมย่อยที่วัยรุ่นได้ทำในโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อให้วัยรุ่นรู้สึกว่ามีวิธีคิดหรือการแสดงความรักที่ต่างออกไปจากการปลูกฝังของสังคมเป็นเรื่องปกติ วิธีคิดเรื่องความรักของกลุ่มตัวอย่างระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยภาพรวม มีความแตกต่างออกไปจากภาพความรักที่ถูกนำมาเสนอผ่านเพลงไทยสมัยนิยม เนื่องจากวัยรุ่นกลุ่มนี้มีการสร้างโลกทัศน์เรื่องความรักขึ้นจากวิธีคิดของวัฒนธรรมกระแสหลัก ที่ได้รับการปลูกฝังผ่านสถาบันทางสังคม วิธีคิดเรื่องความรักของกลุ่มตัวอย่างระดับอุดมศึกษากลับมีลักษณะผสมผสาน ทั้งแง่มุมที่สอดคล้องและแตกต่างจากบทเพลง เนื่องจากวิธีคิดเรื่องความรักของวัยรุ่นกลุ่มนี้ถูกสร้างขึ้นทั้งจากการปลูกฝังของสถาบันกระแสหลักและการพบเห็นค่านิยมความรักแบบวัฒนธรรมย่อยในโลกแห่งความเป็นจริง

นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยที่ได้ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับ ‘การวิเคราะห์เนื้อร้องเพลงไทยสากลยอดนิยมของวัยรุ่นไทย(พ.ศ. 2545)’ ของเอื้อนจิตร สัมมา (2546, หน้า 49-50) ซึ่งได้นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นโครงการวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและเนื้อหาสาระที่ปรากฏในเนื้อร้องเพลงไทยสากลยอดนิยมของวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาของเพลงไทยสากลยอดนิยมของวัยรุ่นส่วนใหญ่มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรักที่แสดงถึงความทุกข์ เช่นการผิดหวังจากความรัก รักสามเเล้ว จ้องนอนคนรัก ตัดพ้อต่อว่า รักเขาข้างเดียว เนื้อหาที่เกี่ยวกับความรักที่แสดงถึงความสุข เช่น การสมหวังจากความรัก จะทำให้มองโลกสดใสสวยงาม อารมณ์ดี ชีวิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ส่วนเนื้อหาทางด้านอื่นๆได้แก่ ด้านสังคมและวัฒนธรรมพบว่ามีน้อยมาก ส่วนในการใช้ภาษาของเนื้อเพลงผลการวิจัยพบว่า การใช้ภาษาที่พบมากที่สุดคือ ภาษาปาก นอกนั้นเป็นภาษาแสง และภาษาต่างประเทศ คำซ้ำ และคำซ้อนตามลำดับ การใช้โวหารภาพพจน์ที่พบมากที่สุดคือ โวหารแบบปฏิเสธ นอกนั้นเป็น การใช้โวหารแบบบุคลาธิษฐาน โวหารแบบอุปมา โวหารแบบอุปลักษณ์ โวหารแบบอติพจน์ ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัย ที่มีเนื้อหาด้านความรักได้สะท้อนความรักอย่างหลากหลาย โดยผ่านบทเพลงพื้นบ้านคือ การศึกษาเรื่อง ‘เพลงพื้นบ้านจากตำบลลานดอกไม้ วิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับความรัก’ ของ สำรวม จำกระมล (2530, หน้า 201-207) ซึ่งได้นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมเพลงพื้นบ้านจากตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ว่าเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วนำมาศึกษาและจำแนกประเภทของเพลงพื้นบ้าน และวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับความรักที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้าน ผลของการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับความรักที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านครั้งนี้ ได้แบ่งประเภทของความรักไว้ 5 ประเภท สรุป

ดังนี้ คือ 1. 'ความรักระหว่างศิษย์กับครู' ที่มีสาเหตุมาจากความเคารพนับถือครู ความศรัทธาในความสามารถของครูและความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างศิษย์กับครู ลักษณะของความรักระหว่างศิษย์กับครูเป็นความรักแบบเทิดทูนเคารพบูชาและความรักแบบผูกพัน 2. 'ความรักระหว่างพ่อแม่กับลูก' มีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ความกตัญญูรู้คุณ ความน่ารักน่าเอ็นดูของลูก ลักษณะความรักระหว่างพ่อแม่กับลูกเป็นความรักแบบห่วงใย ทะนุถนอมและห่วงแหนและเป็นความรักแบบเทิดทูนเคารพบูชา 3. 'ความรักระหว่างหญิงกับชาย' มีสาเหตุมาจากความต้องการทางธรรมชาติ ความสวยงามของรูปร่างหน้าตา ความเข้าใจกัน และความรักที่ใกล้ชิด ลักษณะของความรักระหว่างชายกับหญิง เป็นความรักแบบรักแรกพบ ความรักแบบสุขสมหวัง ความรักแบบเฝ้ารอคอยความหวัง ความรักที่ต้องยึดถือจารีตประเพณี ความรักที่พลัดพรากจากกัน ความรักแบบรักเขาข้างเดียว ความรักแบบสามเฒ่า ความรักแบบไม่เหมาะสมกันและความรักแบบผิดหวัง 4. 'ความรักในท้องถิ่น' มีสาเหตุมาจากความประทับใจในท้องถิ่น ความมีชื่อเสียงและความสงบสุขของท้องถิ่น ลักษณะของความรักในท้องถิ่นเป็นความรักแบบภูมิใจและประทับใจในท้องถิ่น 5. 'ความรักประเทศชาติ' มีสาเหตุมาจากความภูมิใจและความห่วงแหนในเอกราชของชาติ ลักษณะของความรักประเทศชาติเป็นความรักแบบห่วงแหนในอธิปไตยและเอกราชของชาติ

จากงานวิจัยดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า ทั้งเพลงไทยสากลและเพลงพื้นบ้านได้สะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับความรักไว้หลากหลายแง่มุมเช่น ความรักระหว่างหนุ่มสาว ความรักต่อบุคคลต่างๆที่ตนเองนับถือ ความรักที่มีต่อประเทศชาติ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงอารมณ์รักที่ปรากฏในบทเพลง ได้แก่ รักที่สมหวัง รักที่ผิดหวัง ตลอดจนการนำสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวไปใช้ในการเปรียบเทียบกับความรัก ได้แก่ สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต การเดินทาง ความเจ็บป่วย ฯลฯ ทั้งนี้ บทเพลงไทยสากลก็ยังมีผู้วิจัยนำไปศึกษาเกี่ยวกับความเป็นจริงเรื่องความรักที่ผ่านในบทเพลงเป็นต้น ดังนั้นเพลงไทยสากลจึงเป็นบทเพลงที่สะท้อนอารมณ์รักและส่งผลกระทบต่ออารมณ์ความรักแก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรัก

มนุษย์ทุกคนต้องการความรักความเข้าใจ ความเอาใจใส่ ความห่วงใยซึ่งความต้องการเหล่านี้เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และไม่มีมนุษย์คนใดที่ปฏิเสธได้ว่าความรักไม่มีในโลก เพราะความรักเป็นความต้องการของมนุษย์ทุกคนทุกชนชั้น มนุษย์ทำทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยเพราะใจรักในสิ่งๆนั้น นอกจากสิ่งที่ทำด้วยใจรักแล้ว มนุษย์ยังต้องการความรักระหว่างมนุษย์

ด้วยกันซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ความรักไม่ใช่แค่ความรักระหว่างชายหญิงแต่รวมไปถึงความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ความรักของพี่ที่มีต่อน้อง ความรักระหว่างเพื่อน ความรักระหว่างคนกับสัตว์ ([http://th.wikipedia.org/wiki/สืบนั่นเมื่อ 10 ตุลาคม 2555](http://th.wikipedia.org/wiki/สืบนั่นเมื่อ_10_ตุลาคม_2555))

นอกจากนี้ยังมีความรักที่อาจกล่าวได้ว่าบุคคลสามารถรักวัตถุสิ่งของ หลักการแนวคิด หรือเป้าหมาย หากบุคคลนั้นให้ความสำคัญต่อสิ่งดังกล่าวอย่างสูงและผูกมัดตัวเองอย่างลึกซึ้ง และบุคคลยังสามารถ ‘รัก’ กิจกรรมได้เช่นเดียวกัน หากพวกเขาอุทิศตัวเองผูกมัดกับสิ่งนั้น หรือมีฉะนั้นก็พิจารณาว่าตัวเองเป็นอย่างไรกับสิ่งนั้น เช่น การเพื่อกแต่ความเห็นอกเห็นใจและ ‘ความรัก’ ของเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร ซึ่งเป็นความรักที่ไม่ใช่ความรักระหว่างบุคคลแต่เป็นความรักที่เป็นความเชื่อมั่นทางจิตวิญญาณ หรือจะเป็นความรักของบุคคลที่มีต่อกลุ่มทางการเมืองอย่างแรงกล้า เป็นต้น ([http://th.wikipedia.org/wiki/สืบนั่นเมื่อ 10 ตุลาคม 2555](http://th.wikipedia.org/wiki/สืบนั่นเมื่อ_10_ตุลาคม_2555)) จากการที่ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรักแล้วยังมีผู้รู้ นักจิตวิทยา ตลอดจนนักวิชาการ ที่ได้สร้างทฤษฎีความรักในแง่มุมต่างๆ และผู้ที่สนใจในการศึกษาวิจัยความรักไว้อย่างหลากหลาย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

พินิจ รัตนกุล (เพลโต, 2515, หน้า XXVI) ได้แปลทฤษฎีความรักของเพลโต ซึ่งเพลโตเป็นนักปรัชญาชาวตะวันตก สามารถสรุปได้ดังนี้ว่า ความรักในทฤษฎีของเพลโต คือความปรารถนาที่จะได้ครอบครองสิ่งที่ดีงามลักษณะสำคัญของความปรารถนาที่เรียกว่าความรัก คือความต้องการที่จะครอบครองสิ่งที่เราไม่มี ความปรารถนานี้เกิดจากการที่โดยธรรมชาติมนุษย์เราล้วน เป็นคนไม่สมบูรณ์ ดังนั้นจึงค้นหาสิ่งที่เราขาด เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์เราคือความไม่เป็นอมตะ มนุษย์เราจึงต้องการความเป็นอมตะโดยการมีลูก นอกจากนี้ เพลโตยังกล่าวว่าความรักเป็นความปรารถนาที่มีพลัง สามารถรวมสิ่งตรงข้ามเข้าด้วยกันได้ ดังนั้นความรักจึงเป็นแรงผลักดันให้เราทำอะไรหลายอย่างที่ไม่เคยทำมาก่อน ความรักไม่ใช่เป็นเพียงอารมณ์ที่จะสนองความต้องการของตนเองด้วยการแสวงหาและครอบครองสิ่งที่ดีและงามเท่านั้น แต่ยังเป็นความปรารถนาที่จะทำให้คนรักดีและงามขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ และน่านรังสี (คาลิล ยิบราน, 2548, หน้า 106) ได้แปลปรัชญาของคาลิล ยิบราน ซึ่งเป็นนักปรัชญาชาวเลบานอน ได้กล่าวไว้ในหนังสือคำครวว่า “ฉันรู้ได้ตั้งแต่เราพบกันครั้งแรกว่าฉันได้รู้จักเธอเป็นเวลาหลายขวบปีมาแล้ว และฉันได้รู้ในเวลาจำพรากว่าไม่มีสิ่งใดที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะแยกเราจากกันได้” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคาลิล ยิบราน ได้กล่าวถึงความรักคล้ายกับ ทฤษฎีความรักของเพลโต ที่ได้กล่าวไว้ว่าความรักเป็นความปรารถนาที่จะครอบครอง

นอกจากนี้ยังมีหนังสือพลังรักสร้างคุณให้ยิ่งใหญ่ ซึ่งแปลโดยกาญจนา อุทกภาชน์ (เจอรالد จี. แจมโปลสกี, 2546, หน้า 47-48) ได้แปลเกี่ยวกับการรักและการให้ สรุปได้ดังนี้ เราทุกคนมีทุกสิ่งที่เราต้องการอยู่ในปัจจุบันและสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ก็คือความรัก การให้ หมายถึงการขยายความรักของเราออกไปโดยไม่มีเงื่อนไข ไม่มีความคาดหวัง และไม่มีขอบเขต ความสงบสุขในจิตใจ และความปิติจะเกิดขึ้น เมื่อเราปรารถนาที่จะให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน หรือเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงผู้อื่น ซึ่ง ส.ฟลอริดา ก็ได้กล่าวไว้ ถึงความรักไว้เช่นเดียวกัน ในหนังสือ รักนั้นมีหนึ่งพันชนิด โดยอ้างจากสารานุกรมภาษาอังกฤษ(2547, หน้า 11) ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า ‘รัก’ สรุปได้ดังนี้ว่า เมื่อสองคนรู้จักก็อาจจะเกิดความรัก มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและปกป้องคุ้มครองกัน นอกจากนี้พยับแดดได้แปลความรักของ จ.กฤษณมูรติ (กฤษณะมูรติ, 2535, ไม่มีเลขหน้า) ไว้ดังนี้ว่า ความกลัวมิใช่ความรัก การเกะกะอิงพิงผู้อื่นก็มีไม่ใช่ความรัก ความอิจฉาริษยาไม่ใช่ความรัก การครอบครองเป็นเจ้าของและการวางอำนาจเหนือก็มีไม่ใช่ความรัก ความต้องการที่จะรับผิดชอบและหน้าที่มิใช่ความรัก ความสงสารตัวเองก็มีไม่ใช่ความรัก ความบอกร่ำว่าที่มิได้รับความรักก็มีไม่ใช่ความรัก ความรักไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามกับความเกลียด เช่นเดียวกันกับความนอบน้อมถ่อมตนก็มีได้เป็นสิ่งตรงกันข้ามกับความทะนง

นอกจากนี้ยังมีความรักในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งว.วชิรเมธี (2552, หน้า 41-42) ได้กล่าวถึงความรักในทฤษฎีของพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้ว่า ความรักในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของอารมณ เป็นเรื่องในระดับโลกียวิสัย ความรักมีปริมณฑลแคบ เพราะความรักนั้นมักเกิดขึ้นเฉพาะเจาะจงกับคนที่มีความเสน่หาเท่านั้น เมื่อเรารักใครสักคนเรามากก็อยู่ด้วยที่คนๆ นั้น จนกระทั่งบางครั้งเราคิดว่าถ้าเราขาดคนที่เรารัก เราก็พร้อมจบชีวิตลงไป ความรักในเชิงขู้สาวมาพร้อมกับความคับแค้น คือ รักใคร่หลงใหลและห่วงแหนพร้อมทั้งปกป้องไม่ให้ใครมาแย่งชิงไปได้ และยังมีผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับความรักในทางพระพุทธศาสนา นั่นคือณัฐมา ชันติธรรมกุล (2554, หน้า 84-85) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ‘ความรักในพระพุทธศาสนา’ เสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมเกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อประยุกต์หลักธรรมเกี่ยวกับความรัก มาพัฒนาความรักในสังคมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่าความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้แต่มนุษย์สามารถรับรู้ถึงความรักได้โดยออกมาในรูปของความคิดความพอใจ ความซาบซึ้งใจ ฯลฯ

ความรักในทางพระพุทธศาสนามีพื้นฐานมาจากโลภะ อันประกอบด้วยตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา และสามารถแบ่งความรักในทางพระพุทธศาสนาได้เป็น 3

ระดับ คือ 1. ความรักตนเอง เป็นความรักแบบสเนหะ เป็นความรักที่เกิดจากตัณหา เป็นการสนองความต้องการของตนเองและแยกได้เป็นทวิภูมิลีเสนหา คือความรักที่เกิดจากการเห็นผิดที่เจือด้วยตัณหา อันประกอบไปด้วยคุณ คือเป็นความสุขขั้นต่ำของมนุษย์ (อัสสาทะ) เป็นความสุขสลายทางร่างกาย (สุขเวทนา) เป็นความสุขใจ ขึ้นจําใจ สบายใจ (โสมนัสเวทนา) ส่วนโทษคือเป็นความสุขที่เจือด้วยความทุกข์ และก่อให้เกิดอคติได้ 2. ความรักผู้อื่นจัดเป็นความรักแบบเมตตา เป็นความรักแบบอกุศล เป็นความรักที่เป็นกลางๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหะสิตเมตตา” เป็นความรักที่เป็นความพอใจเกี่ยวเนื่องกัน เช่น พี่รักน้อง เกิดจากเหตุปัจจัย 2 ประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อนและด้วยการเกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น 3 อย่างคือ (1) ความรักระหว่างพ่อแม่และลูก (2) ความรักระหว่างสามีภรรยา (3) ความรักระหว่างเพื่อน (3) ความรักแบบเมตตาเป็นความปรารถนาดี อนุเคราะห์ เชื้อพี่เชื้อแผ่ ความไม่ปองร้ายกันและกันเป็นความรักที่อยากให้ผู้อื่นมีความสุข และสามารถพัฒนาความรักแบบเมตตาให้เป็นความรักแบบเมตตาอัปปมัญญา คือความรักที่แผ่ไปสู่มนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายด้วยความสม่ำเสมอโดยไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาทมี 3 แบบคือ 1. หลักธรรมที่เหมาะสมกับความรักในตนเอง ได้แก่ ศีล 5 และเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้กับบุคคลและเหมาะสมกับการงานต่างๆ ไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้นๆ พร้อมทั้งยังความเจริญมาให้ในปัจจุบัน 2. หลักธรรมที่เหมาะสมกับความรักผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้แก่ ทิศ 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลที่อยู่รอบๆ ตัวเรา เช่น มารดา บิดา บุตร สามีกับภรรยาหรือคู่รัก เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ เป็นต้น 3. หลักธรรมที่ใช้ความรักแบบเมตตา เป็นหลักธรรมที่เป็นอัปปมัญญา 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐและปฏิบัติต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบไม่มีขอบเขต ได้แก่ พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา เป็นความรักที่ไม่มีขอบเขต และไม่มีประมาณ ไม่จำกัด มีจิตแผ่ไปทั้งมนุษย์และสัตว์ ความสำคัญของความรักมีทั้งในแง่ความกตัญญูกตเวที ความเป็นกัลยาณมิตร การรักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

การประยุกต์หลักธรรมมาพัฒนาความรักในสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา มีดังนี้คือ เบญจศีลหรือศีล 5 สามารถพัฒนาความรักตนเอง ทิศ 6 พัฒนาความรักผู้อื่น พรหมวิหาร 4 สามารถพัฒนาความรักแบบเมตตาเป็นเมตตาอัปปมัญญา

จากทฤษฎีและงานวิจัยที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความรักที่มีหลายแง่มุม เช่น ความรักที่เกิดขึ้นเฉพาะเจาะจงกับคนที่มีเสนหาเท่านั้น หรือความรักคือการให้โดยไม่มีขอบเขต

หรือความรักที่ปรารถนาที่ต้องการครอบครองสิ่งที่ดีงาม ตลอดจนการยกย่องความรัก เป็นต้น ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าความรักเป็นแรงปรารถนาที่มีอยู่ในตัวตนของบุคคลทุกคน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ศตยการรศ

ในการวิเคราะห์ศตยการรศในบทเพลงของ ปาน ธนพร แวกประยูร ตามแนวทางการศึกษาของทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต ได้แก่ ศตยการรศ ผู้ศึกษาค้นคว้าจึงได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

จากการที่ได้ศึกษาผลการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เกี่ยวกับ ‘วิเคราะห์วรรณคดีไทย จากเนื้อร้องเพลงไทยเดิมที่มาจากวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน อิเหนา และพระอภัยมณี’ ของกาญจนา เรืองทุ่ง และธีราพร ขวัญคง (2549, หน้า 59-60) โดยเสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รศในวรรณคดีไทยจากเนื้อร้องเพลงไทยเดิมที่มาจากวรรณคดีไทย เรื่องขุนช้างขุนแผน อิเหนา และพระอภัยมณี ปรากฏรศได้มากที่สุด และรศใดที่ได้รับความนิยมนำมาเป็นบทร้องเพลงไทยเดิมมากที่สุด ผลการวิเคราะห์พบว่า เนื้อเพลงไทยเดิมที่มาจากวรรณคดีไทย เรื่องขุนช้างขุนแผน อิเหนาและพระอภัยมณี ปรากฏวรรณคดี สัลลาปังคพิสัยมากที่สุด โดยเป็นรศที่จับใจทั้งผู้แต่งและผู้ฟังเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเนื้อหาของเพลงเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความเศร้าโศก มีการพรรณนาถึงการพลัดพรากจากสิ่งที่รัก โดยคัดมาจากตอนที่ไพเราะมีความหมายลึกซึ้งกินใจ มีคติสอนใจ และมีความเหมาะสมกับทำนองเพลงเมื่อผู้ฟังได้ฟังเพลงเหล่านี้จึงทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตาม หากเมื่อผู้ฟังมีความสนใจในวรรณคดีอยู่แล้วก็จะช่วยให้การฟังเพลงไทยง่ายและเกิดความไพเราะยิ่งขึ้น จนทำให้เกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับจังหวะซ้ำๆ ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความไพเราะและซาบซึ้งในเนื้อหาของบทเพลงที่ได้ฟัง ดังนั้น จึงทำให้รศวรรณคดี สัลลาปังคพิสัย ได้รับความนิยมนำมาเป็นเนื้อร้องเพลงไทยเดิมมากที่สุด

ยังมีผู้ที่ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับรศที่ปรากฏในบทเพลงจากวรรณคดีไทย คือ จันทรจิรา สอนแก้ว (2551, หน้า 63-64) ยังได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ‘วิเคราะห์รศบทเพลงจากวรรณคดีไทย’ ซึ่งได้เสนอผลการศึกษาค้นคว้า เป็นการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รศบทเพลงจากวรรณคดีไทย ซึ่งจะทำให้ทราบถึงรศวรรณคดีที่ปรากฏในบทเพลงจากวรรณคดีไทยและทำให้เห็นความไพเราะของรศบทเพลงจากวรรณคดีไทย ผลการศึกษาพบว่า รศ ทำให้บทเพลงที่น่าเนื้อร้องมาจากวรรณคดีไทยมีความไพเราะทั้งด้านการใช้คำกะทัดรัดมีความหมายเด่นและเข้าถึงอารมณ์ของผู้ฟัง รศที่กินใจมากที่สุดคือศตยการรศ เนื่องด้วยเป็นรศที่กวีต้องการชี้ให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกพื้นฐานของ

บุคคลทั่วไป เพราะอารมณ์เศร้าเนื่องจากความรักไม่สมหวัง ซึ่งก็สามารทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามและเกิดความรู้สึกโศกเศร้าอย่างลึกซึ้ง ด้วยรสบทเพลงที่ไพเราะเพราะผู้แต่งสามารถใช้สวรรณคดีได้สอดคล้องกับเนื้อหาของบทเพลง ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความซาบซึ่งตามรสที่กวีได้เลือกสรรและเข้าถึงจุดมุ่งหมายของกวี นอกจากนี้ยังได้ศึกษาค้นคว้าสารนิพนธ์ของพระมหากัทร ทองประดู่(2548, หน้า 45) ซึ่งได้ให้ความสนใจศึกษาศตยการรสนในบทละครสันสกฤต โดยได้ศึกษาเรื่อง 'ศึกษาเชิงวิเคราะห์ศตยการรสนในบทละครสันสกฤตเรื่องปริยาทรรคิกา' และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นสารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ศตยการรสนซึ่งเป็นรสที่เด่นที่สุดของบทละครเรื่องปริยาทรรคิกา และเพื่อที่จะทราบถึงความหมาย ลักษณะ ประเภทองค์ประกอบ อารมณ์พื้นฐาน รสที่เกิดคล้อยตามของศตยการรสนว่ามีอะไรบ้าง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ว่า ศตยการรสน คือความซาบซึ่งในความรัก อันเป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความรักของตัวละคร เป็นรสเด่นที่สุดในวรรณคดีสันสกฤตประการหนึ่งเพราะเกี่ยวเนื่องกับความรัก การดำเนินเรื่องน่าสนใจมีการกล่าวถึงกันของตัวละครเอกสองตัว จนมีความรู้สึกซาบซึ่งในความรัก ซึ่งมีองค์ประกอบด้วยกันสองประการ ประการแรกคือ ความรักของตัวละครทั้งสองได้อยู่ร่วมกัน(สัมโมคะ) ประการที่สอง คือความรักของตัวละครทั้งสองอยู่ห่างหรือพลัดพรากจากกันกับบุคคลที่เป็นที่รัก(วิประลัมภะ) ความรักแบบสัมโมคะนั้น มีเหตุของภาวะ(วิภาวะ) คือการอยู่ร่วมกับผู้ที่ถูกตาต้องใจ การอยู่ในบ้านเรือนและสถานที่ที่สวยงาม เป็นต้น การแสดงผลของภาวะ(อนุภาวะ) ได้แก่การพูดจาอ่อนหวาน มีจิตกริยาแช่มช้อย เป็นต้น ส่วนความรักแบบวิประลัมภะนั้นมีเหตุของภาวะคือการพลัดพรากจากกัน การแสดงผลของภาวะก็ได้แก่ท่าทางหมดอาลัยตายอยาก การรำไรรำพัน การมีความรู้สึกเป็นทุกข์เพราะความรัก เป็นต้น และประการสำคัญที่จะเกิดศตยการรสนได้นั้นจะต้องขึ้นกับใจและอารมณ์ของผู้อ่าน เป็นต้นว่าผู้อ่านนั้นมามีอารมณ์ร่วมในการอ่านนั้นหรือไม่หรือในขณะที่อ่านผู้อ่านมีสภาพจิตใจเป็นปกติหรือไม่ด้วย

ยังมีผู้ให้ความสนใจศึกษาศตยการรสนในวรรณคดีไทยนั้นคือ ศศิธร แสงเจริญ (2539, 548-549) โดยได้ศึกษาเรื่อง 'วิเคราะห์ศตยการรสนในพระนลคำหลวง สาวิตรี ศกุนตลา และมัทนะพาธา' และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าเป็นวิทยานิพนธ์ เพื่อมุ่งศึกษาศตยการรสนที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่า พระนลคำหลวง และสาวิตรี สามารถเร้าศตยการรสนได้ดีกว่า ศกุนตลา และมัทนะพาธา เนื่องจากทั้งสองเรื่องหลังไม่สามารถแสดงความซับซ้อนของตัวละครในทางความคิดและอารมณ์ และตัวละครเอกฝ่ายชายมีข้ออ่อนด้อย โดยเฉพาะศกุนตลา ซึ่งเป็นบทละครร้องแบบละครดึกดำบรรพ์ บทร้อง

มีความกระชับเพราะผู้แสดงต้องร้องและจำไปพร้อมกัน และผู้เสพก็มักต้องการความรวดเร็วและความน่าตื่นตาตื่นใจในการแสดงมากกว่าความซับซ้อน ส่วนเรื่องสาวิตรี เป็นเรื่องขนาดเล็กมีประเด็นที่เน้นเพียงจุดเดียว ประกอบกับตัวละครมีคุณสมบัติที่น่าประทับใจจึงไร้สาธยายคารวะได้เด่นกว่า ซึ่งวรรณคดีทั้งสี่เรื่องมิได้เป็นเพียงแต่วรรณคดีที่ให้ความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังให้ข้อคิดที่ลึกซึ้ง สอนให้ไม่ตั้งตนอยู่ในความประมาท มีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง พร้อมจะเผชิญทั้งความทุกข์และความสุข นอกจากนี้ยังให้ข้อคิดเกี่ยวกับความรักไว้อย่างน่าสนใจก่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของความรักซึ่งเป็นสิ่งที่มีอานุภาพยิ่งใหญ่ มีพลังผลักดันให้มนุษย์ได้พบกับความสุขและความทุกข์ตามครรลองที่มนุษย์เป็นผู้เลือกไว้ซึ่งในขณะเดียวกันความรักเป็นสิ่งที่เปราะบาง ผู้ที่มีความรักจึงต้องถนอมและเชื่อมั่นในคุณค่าของคนรัก เพื่อให้รักนั้นนำความสุขอันนิรันดร์มาสู่ผู้เป็นเจ้าของของความรัก

ส่วนสุจิตรา จงสถิตวัฒนา (2549, หน้า 82-83) ได้กล่าวถึงความรักในเรื่องพระอภัยมณีไว้ในหนังสือเจิมจันทร์กษัตราล ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย ได้กล่าวถึงบทประพันธ์ตอนหนึ่งในวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ที่เกี่ยวกับคำมั่นสัญญาในความรัก พร้อมทั้งอธิบายการแสดงความรักที่ปรากฏในบทประพันธ์ดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

...ถึงม้วยดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร	ไม่สิ้นสุดความรักสมัครสมาน
แม่นเกิดในใต้ฟ้าสุธาธาร	ขอพบพานพิศวาสไม่คลายคลา
แม่เนื้อเย็นเป็นห้วงมหรรณพ	พี่ขอพบศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา
แม่เป็นบัวตัวพี่เป็นภูมรา	เซยผกาโกสุมปทุมทอง
เจ้าเป็นถ้ำอำไพขอให้พี่	เป็นราชสีห์สิงสู่เป็นคู่สอง
จะติดตามทราชมวงวนนวลละออง	เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป...

(พระอภัยมณี, หน้า 662)

จากบทประพันธ์ข้างต้นเป็นคำสัญญารัก ที่ซาบซึ้งใจที่สุด จนเป็นที่ยอมรับและจดจำกันอย่างแพร่หลายจนนำไปสู่การประพันธ์เป็นทำนองและนำไปขับร้องเป็นเพลงรักอมตะที่มีชื่อเสียงที่สุดบทหนึ่งในวรรณคดีไทย กวีใช้ข้อพิพจน์ที่ประทับใจ คือแม่แผ่นดิน แผ่นฟ้า มหาสมุทรจะถูกทำลายสิ้นไปแต่ความรักที่มีต่อนางจะไม่มีวันสิ้นสุดลง หากนางเกิดเป็นน้ำก็จะเกิดเป็นปลา หากนางเกิดเป็นดอกบัวก็จะเกิดเป็นแมลงที่คอยเซยชมความสวยงามและหอมหวานของดอกบัว หากนางเกิดเป็นถ้ำก็จะเป็นขอเกิดเป็นราชสีห์ที่อาศัยอยู่ในถ้ำนั้นตลอดไป กวียังตอกย้ำความรักที่มี

ต่อนาง ซึ่งได้ตั้งความปรารถนาที่จะขอรักและอยู่เคียงคู่กับนางไปชั่วนิรันดร์ไม่ว่าจะถือกำเนิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

‘...จะติดตามทรมาสงวนนวลละออง เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป...’

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรักที่ปรากฏในบทเพลง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความรัก รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์หรือสัทนัยในทฤษฎีวรรณคดี สันสกฤต ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าได้เข้าใจและเห็นลักษณะตลอดจนกระทั่งแนวคิดของความรักในแบบต่างๆ พร้อมทั้งทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความรักทั้งในวรรณคดี บทเพลงไทยเดิมและเพลงไทยสากล ซึ่งผู้ศึกษาค้นคว้าประมวลและนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ศฤงคารรสในบทเพลงของ ปาน ธนพร แวกประยูร ต่อไป